

FUNDAMENTELE GRECO-LATINE ALE TERMINOLOGIEI MEDICALE

Conf. univ. dr. Doina BUTIURCĂ
Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș

Abstract

The paper is centred upon the Greek-Latin terms that represent the basis of medical terminology: lexical units, formative elements and we will make the difference between the elements with a notional statute and the dependent formatives (prefixes, suffixes etc.). Diachronically speaking, the observations concern the ‘historical’ affixes inside the notional elements and their consequences (structural, lexical, semantic and notional) to nowadays neological structures.

Etape. Știința a remediilor și anatomiei, medicina este un model gnoseologic, ce a supraviețuit prin tehnici obiective, universale și eterne de îngrijire a ființei umane. Istoria sa este legată de apariția vechilor civilizații (egipteană, chineză, mesopotamiană), de la care știința modernă a moștenit primele „obiecte de cult” - empirice, din domeniul medical. Cel mai vechi text datează de aproximativ 5000 de ani și a fost descoperit în Orientul Mijlociu, la Nippur, în Mesopotamia, sub forma unor tablite de lut cu scriere cuneiformă. Terminologia face referire la cele mai importante remedii utilizate, dar nu menționează bolile. În scrierile egiptene, identitatea medicului se suprapunea sacerdotului, scribului, fapt consemnat în termeni de tipul „sacerdot-medic”, „scrib-medic”, patronul divin fiind zeul Thot, al cărui epitet era *ph-ar-maki* (în traducere- „cel care confera siguranță”). Epitetul pare a fi supraviețuit semantic în gr. v. *pharmakon* (vb. *phero*, „a purta, a duce”, subst. *pharma* și *pharmacon*), rădăcină cvasi-universală, în terminologia actuală. În perioada cuprinsă între anii 1000 î.H. și 900 d. H., medicina este dominată de personalitatea medicilor greci și mai apoi romani, care impun o mare parte a limbajului de origine greacă și latină. Fascinat de principiul *contrariilor*, în terapia medicamentoasă (*contraria contrariis curantur*) și de cel al efectelor bolii (*similia similibus curantur*) – adică, alopatia și homeopatia, în știința actuală- Hipocrate a rămas părintele primului corpus coerent de termeni medicali, organizat într-un sistem autentic științific și filozofic. Detașându-se de magie și de vrajitorie, medicina instituită de greci a realizat trecerea de la practicile empirice la metodele științifice și prin sistemul de organizare : gr. *iatros* desemna medicul farmacist a cărui activitate se desfășura la locuința acestuia, *iatreion* („oficina medicală”); stocul de medicamente era depozitat într-un spațiu special, numit *apothiki* („cămară, depozit”). Radacina *iatro-* a dezvoltat ideea

axiomatică de medic, devenind paradigmă conceptuală pentru numeroși termeni generali: pediater, pediatrie, cosmiatrie, iatrochimie etc. După moartea lui Alexandru cel Mare, în 323 ant. Ch., centrul științelor se va deplasa din Grecia la Alexandria și apoi la Roma. Viața cotidiană a grecilor și a romanilor din vremea lui Hipocrate și a lui Celsus a lăsat o puternică amprentă asupra limbajului medical. *Ab initio*, romanii au latinizat unii dintre termenii împrumutați, prin modificarea terminației grecești masculine – *os*, în terminația latină – *us*, ca în gr.v. *brankhos* > *branchus*, sau a celei feminine – *e* în –*a*, ca în gr.v. *theke* > lat. *theka*. Numele neutre vor substitui terminația grecească – *on* cu lat. *um* : gr. v. *craniom* > lat. *cranium*. Doar neutrele terminate în –*a* se vor menține neschimbate (gr. *coma* > lat *coma*)

Tipare. 1. Analogia. Statutul translexical al terminologiei medicale nu este creația absolută a terminologiei secolului XX. Nenumărați termeni (inventariați de Valeriu Rusu), mai cu seamă în anatomie, s-au format prin metaforizare - în greacă și în latina clasică – având ca spațiu de referință realitatea cotidiană: lat. *vestibulum* cu pl. *vestibula* (spațiul dintre stradă și ușa casei, intrarea), *atrium* cu pl. *atria* [antecamera cu pereții, „afumați” (lat. *ater* - negru) datorită focului care ardea la mijlocul încăperii], *thalamos* (dormitorul, camera din interiorul casei) erau spații ale unei case romane. Aici regăsim fundamentele lingvistice ale conceptelor medicale : *vestibul bucal*, *vestibul membranos*, *vestibul osos*, *vestibular* (adj.), *atrium cordis*. Pentru a desemna structurile interne ale creierului, Galenus utilizează termenul *thalamos* (dormitorul casei romane). În Grecia antică, peretele despărțitor al camerelor se numea *phragma*, iar la Roma, *septum*. Limbajul medical utilizează termenul *diaphragm*, însă etimonul grecesc a dus – la nivel paradigmatic - la apariția unei întregi serii sinonimice, în vocabularul comun (dispozitiv de reglare a unui fascicul luminos). Grinzile acoperișului se numeau *trabes* (bârna mare) și *trabeculum*, iar terminologia medicală desemnează prin derivatele *trabecul*, *trebacular* concepte privind „ structura anatomică de origine fibroasă sau musculară, având forma de banda sau fascicul”, respectiv „ care este format din trabecule”. Locurile de trecere ale casei romane erau denumite *fauces*, o arcadă – *fornix*.

Cu toate că utilizează unități lexicale preexistente, termenii medicali dobândesc noi atribute, de natura onomasiologica, actualizând un statut interlingual. Iată, comparativ, o listă de termeni ce actualizează fluxul neîntrerupt dintre terminologia lingvistică și terminologia normativă (în vocabularul panlatin și englez) cu excepțiile inerente:

lat. *atrium*, *ii/ n.*(încăpere principală într-o casă romană ; sală, portic) –*atriu* (NA), fr. *oreillette*; med.: *atriu cardiac*, *atriu auricular*, *atriu pulmonar*;

lat. *areola*, *ae /f.* (curte mică) - *areolă* (NA), fr. *aréole*;

lat *auricilla*, *aelf*.(diminutiv al lui *auricula* : urechiușă) – *auricul* (NA) : med.: *auricular* (cf.fr.*auriculaire*), *auriculo-osteodisplazie* (cf.fr. *auriculo-osteodysplasie*; engl. *Beals`syndrome*), *auriculoterapie* (cf. fr. *auriculothérapie*; engl. *auriculotherapy*), *auriculotomie* (cf. fr. *auriculotomie*; engl. *auriculotomy*);

gr. *bronchos* – *bronhie* (NA) ; med. *bronhie de drenaj* (cf. fr.*bronche de drainage* ; engl. *draining bronchus*), *bronhiolă* (cf. fr.*bronchiole*), *bronhioliză* (cf. fr. *bronchiolyse* ; engl. *bronchiolysis*) etc (creează aproximativ 42 de termeni) ;

lat. *cellula*, *ael* f. (dimin. e la lat. *cella,ae* – cămară mică) – celulă (termen interdisciplinar): creează 111 termeni medicali în vocabularul panlatin și în limba engleză ;

lat. *decoctum,il* n.(decoct; fierbere) – med. *decoct/ decoctum*;

gr.(*dia*) *phragma*, *atos* (barieră) – *diafragma* (termen interdisciplinar); med.: *diaphragm* (NA) *diaphragmatic* (cf.fr.*diaphragmatique* ; engl.*diaphragmatic*), *diafragmatocel* (cf. fr. *diaphragmatocèle*; engl. *diaphragmatocele*),*diafragmă*;

lat. *ductus, us* /m. (tragere, ducere ; canal, traseu ; mod de organizare) – *duct* (NA); med.: *ductopenie* (cf. fr. *ductopénie*; engl. *ductopenia*), *ductulus*, *ductus*, *ductus arteriosus*;

gr. *enkephalos* (gr. *en* (în) + *kephale* -cap) – encefal (NA) ; med. *encefalită* (cf.fr. *encéphalite* ; engl.*encephalitis*) etc...(creează aproximativ 20 de termeni) ;

lat. *phalanx, angis* / f.(formațiune de luptă în rânduri strânse la greci, macedoneni, gali și germani ; trupă ; mulțime) – med. *falange*; *falangectomie* (cf. fr. *phalangectomie* ; engl. *phalangectomy*) ; *falangetă* (cf. fr. *phalange* ; engl. *third phalanx*) etc ;

lat. *fons, tis*/m– fontanelă(cf. fr. veche *fontanelle*, dimin. de la *fontaine*),NA; med. *fontanelă anterioară* (cf. fr. *fontanelle antérieure* ; engl.*anterior fontanelle*) ; *fontanelă posterioară* (cf. fr. *fontanelle postérieure* ; engl. *posterior fontanelle*); *fontanelăposterolaterală* (cf. fr.*fontanelle postérolatérale* ; engl. *posterolateral fontanelle*) ;

lat. *glans, ndis* / f.(ghindă și orice alt fruct care seamănă cu ghinda: castană,curmală, nucă ; fig. proiectil sferic de pământ ars sau de plumb) - glandă (cf. fr.*glande*) etc (creează aproximativ 35 de termeni specializati, majoritatea NA) etc ;

gr. *pyloros* ; lat. *pylorus* (*portar, paznic*) - pilor (NA); med. *pilorectomie* (cf. fr. *pylorectomie*; engl. *pylorectomy*) etc (creeaza aproximativ 10 termeni) ;

gr. *pneuma, atos* (aer, respirație) – *pneumatic* (cf. fr. *pneumatique*; termen interdisciplinar).În cognitivistica medicală fundamentează aproximativ 60 de termeni.

gr. *Thorax, akos* / lat.*thorax, acis* (platoșa luptătorilor greci) – *torace* (NA) etc ; fundamentează conceptual aproximativ 20 de termeni intradisciplinari.

În procesul de metaforizare, fundamentele greco - latine nu sunt numai o problemă de lingvistică formală, ci și una de lingvistică cognitivă, o modalitate conceptuală de evaluare a

omului raportat la realitate. Medicii greci și romani gândeau metaforic, reflectând o realitate neobișnuită prin formele de cunoaștere și în termenii unei experiențe obișnuite. Metaforizarea în limbajul medical este, într-o primă etapă, un proces de selectare a cuvântului din limba comună, în virtutea câtorva criterii translingvistice: 1. contextul empiric/funcția comună a două obiecte eterogene: rolul lui *pylorus* (la greci, *pyloros*) era acela de a păzi intarea în casa grecească/ romană - în context medical, *pilorul* „păzește”, controlează intrarea în intestin; 2. identitatea / coreferința: *thorax* desemna platoșa luptătorilor greci – med. *torace* definește „cavitatea...situată la partea superioară a trunchiului” ;3. trăsături distinctive : de la animata piață a grecilor, numită *agora*, s-a format termenul *agora(fob)*. Trăsătura distinctivă a pietelor grecești era aceea de spațiu deschis, public. Este *caracteristica semantică* ce a determinat selectarea cuvântului uzual din limba comună și conceptualizarea lui. Cu toate ca modelul de cunoaștere a noțiunii rămâne cuvântul uzual, odată cu fixarea unității cognitive se produce separarea celor două planuri semantice: termenul dobândește o valoare nominativă autonomă – semnificația metaforică reflectând, așa cum a demonstrat J. Serle – altceva decât semnificația directă a cuvântului. În context psihiatric, *agora(fob)* și-a pierdut semnificația primară, a devenit un concept și în consecință, revendică o definiție exactă, nu o explicație lexicală („teamă irațională de spațiile deschise”). Matricea metaforică a termenilor medicali din domeniul NA – cuprinde câteva tipare de cultură și civilizație greco-latină. Casa și împrejurimile este primul tipar, după criteriul frecvenței. Urmează apoi uneltele agricole, formațiunile de luptă, podoabele, instrumentele muzicale etc. Sunt elemente ce reprezentau microuniversul stabil, labirintic, profund accesibil cunoașterii individuale și în consecință, propice analogiilor, în reflectarea ființei.

2. Perifrazarea cu aglutinare (în lingvistica tradițională, compunerea savantă/ compunerea tematică). Diacronic și structural, formarea terminologiei medicale și farmaceutice panlatine, din secolele al XIX-lea și al XX-lea utilizează aproximativ, aceleași tipare lingvistice.

Excerptând datele oferite de sursele lexicografice (în limbile româna, franceză, italiană și spaniolă) observăm că sferile lexico - semantice sunt (cu excepțiile cuvenite) o reflectare a cvasiuniversalității terminologiei europene de sursă francofonă. La baza piramidei există un ansamblu de rădăcini și de morfeme canonice (prefixe, sufixe, prefixoide și sufixoide) latine și grecești, de procedee (derivarea, perifrazare cu aglutinarea cuvintelor din structura/ perifrazarea neaglutinată/ calcul lingvistic) precis delimitate și cu utilizare internațională. Perifrazarea cu aglutinarea cuvintelor din structură ocupă un loc privilegiat. Din perspectiva unei abordări funcționale a terminologiei lexicale, Maria T. Cabré avansa ipoteza că afixoidele sunt tridimensionale: sunt unități cognitive, lingvistice (aparțin limbilor naturale, au

conținut lingvistic) și comunicative, utilizate în ultimii 200 de ani, în calitatea de creații conștiente ale savanților. Judecate după criteriul lingvistico- semasiologic rădăcinile, afixele și afixoidele pot fi organizate în clase semantice, pe baza semelor comune.

Afixoidele cunosc două metamorfoze: statutul primar (etimologic), de temă, caracterizat printr-un înalt grad de lexicalizare – și statutul secundar, derivat, în sincronie. Nucleul acestora concentra semnificația cuvântului, în limbile latină și greacă. În formele sincronice diversificate, perifrazele cu aglutinare au două tipuri de componente semantice: una de ordin nominativ (afixoidul) și alta de ordin lingvistic (rădăcina). Din punct de vedere semantico-noțional, afixoidul denumeste substanta, concentrează semnificația termenului, clasifica; radicalul nominalizează referentul (realitatea extralingvistică). Iată o listă de prefixoide unipozionale, de sub A, având valențe onomasiologice variabile, în funcție de domeniu: intradisciplinar (în medicină): *abdomino-* (cf. lat. abdomen), *abero-* (cf. lat. aberrare, „aberrare»), *acefal(o)-* (cf. gr. akephalos „absența capului»), *acrom-* (cf. gr. acrom, „lipsit de culoare»), *adip(o)-* (cf. lat. adipis, „grăsime»), *alaso-* (cf. gr. allasein, „schimbare»), *albumino-* (cf. lat. albumen, „albus de ou»), *alvelo-* / *alvel(o)-* (lat. alveolus „alveole»), *anatomo-* (cf. gr. ana-tome, „disecție, anatomie»), *anchilo-* (cf. gr. ankylos, „întepenire»), *angi(o)-* (cf. gr. angeon, „vas anatomic»), *anhidro-* (cf. gr. angydros, „lipsa apei»), *anozo-* (cf. gr. anosos, „nerecunoaștere a bolii»), *antro-* (cf. gr. antron, „cavitate»), *aorto-* (cf. gr. aorte, „aorta»), *apic(o)-* (cf. gr. apex, apicis, „extremitate»), *arteri(o)-* (cf. gr. arteria, „artera»), *atax(o)-* (cf. gr. ataxia, „dezordine»), *atelo-* (cf. gr. ateles „ruine, daramaturi»), *atret(o)-* (cf. gr. artretos, „neperformant»), *atrio-* (lat. atrium), *auricul-* (cf. lat. auriculo, „ureche»), *axo-* (cf. gr. axon, „tulpina»), *axono-* (cf. gr. axon, „axa»). Termeni interdisciplinari: *acanto-* (gr. akathna „spin») – în medicină, botanică, domeniul militar; *acari-* / *acaro-* (cf. gr. akari, „căpușă”) – biologie/medicină; *aceti-/acet(o)-* (cf. lat. acetum) – în industria alimentară/farmacie; *acetona-* (cf. lat. acetum, „oțet»); *achiro-* (cf. gr. akhyron „pleava») – în botanică/medicină; *acidi-/acid(o)-* (cf. lat. acidus, „acru») – în medicina/farmacie» biochimie; *acrid(o)-* (cf. gr. akris/idos „lacusta») – biologie/medicină; *acro-* (cf. gr. akros, „ascutit») – în istorie/ botanică/ sculptură/ psihologie/ medicină; *actin(o)-* (cf. gr. aktin, „raza») – în medicină/ botanică/ zoologie; *aculei-* (cf. lat. aculei, „spin») – în medicină/ botanică; *acva-/acvi-* (cf. lat. aqua „apa») – în artele vizuale/ medicină/ industrie; *aeri-/aero-* (cf. gr. aer, aeros, „aer liber») – medicină/ biologie/ biofizică/ geografie etc; *agri-* (cf. gr. agrios „sălbatic») – în medicină/ agricultură / turism; *agrost-* (cf. gr. agrostes, „iarba») – botanică/medicină; *alelo-* (cf. gr. alelon „alternativa») – botanică/ biologie/ medicină; *alo-* (cf. gr. allos, „altul») – biogenetică/ botanică/ medicină; *alotrio-* (cf. gr. allotrio, „divers») – stomatologie/ geologie/ medicină; *amato-* (cf. gr. amathos „nisip») – în botanică/ medicină/

psihologie ; *amaxo-* (cf. gr. amaxa,, car ») – în psihomedicină ; *ambli(o)* - (cf. gr. amblyos „ slab ») – în psihomedicină / biomedicină ; *amnio-* (cf. gr. amnion)- biomedicină ; *ampelo-* (cf. gr. ampellos „ vița- de – vie ») – medicină/ viticultură ; *anemo* – (cf. gr. anemos,, vânt ») – geografie/ medicină/ botanică ; *aniz(o)-* (cf. gr. anisos,, inegal ») –medicină/ biologie/ mecanică/ anatomie ; *anom(o)-* (cf. gr. ananos „anormal ») – medicină / botanică ; *antrac(o)-* (cf. gr. antferax,, cărbune ») – medicină/ chimie/ botanică; *anul(o)-* (cf. anulus „ inel »)- medicină/ anatomie/ biomedicină ; *api-* (cf. lat. apis „ albina ») – biomedicina ; *arahn(o)* –(cf. gr. arakhne „ paianjen ») – biomedicină ; *are(o)* - (cf. lat. area „loc neted ») – medicină/ lingvistică/ arhitectură, geografie; *arist(o)-* (cf. gr. aristos „ nobil »)- istorie/ medicină/ botanică ; *artr(o)* – (cf. gr. arthron „articulație ») – chirurgie/ biologie ; *asco-* (cf. gr. askos „ burduf ») –biomedicină/ botanică/ medicină ; *aster(o)-* (cf. gr. asteron „astru »)- biomedicină/ cosmologie/ medicină / astrologie; *atax (o)-* (cf. gr. ataxia,, dezordine »)- medicină / psihologie ; *altero-* (cf. gr. athera „terci de făina »)- biomedicină ; *audio-* (cf. lat. audio „ auz/ a auzi)- medicină/ fizică/ industrie ; *aulo-* (cf. gr. aulos „tub, cavitate »)- medicină/ botanică; *auro-/ auri-* (cf. lat. aurum,, aur ») - geologie/ arhitectură/ medicină/ industrie/ psihologie/ cosmologie; *auto-* (cf. gr. autos,, prin sine însuși, pe cont propriu »)- politologie/ medicină/ industrie/ chimie/ geografie/ informatică etc ; *auxa-/ auxo-* (cf. gr. auxanien, auxein „ crestere, dezvoltare »)- medicină/ geografie; *axo-* (cf. gr. axon,, tulpină ») – botanică/ medicină/ biologie/ geometrie ; *axono-* (cf. gr. axon „ axa »)- medicină/ geometrie; *azigo-* (cf. gr. zygos „ impar ») – medicină/ biologie.

Termenii formați cu afixoide sunt structuri aglutinate cu o foarte mare frecvență în limbajul medical. Sunt omniprezenți în cele mai variate ramuri ale științei. Predilecția pentru prefixoidele care indică poziția sau direcția demonstrează utilizarea acestora în combinații diferite și cu valori semantice și noționale diferite : *a-/ ab-/ abs-* (cf. lat.ab, abs, prepoz.,departe de, în afara de”): abducție; *ad-* (cf. lat. ad „lângă, la, către, spre, până la, pentru”, prepoz.): adrenalina; *anis(o)/aniz(o)-* (cf.gr. anisos „inegal”): anizocorie; *cis-* (cf. lat.cis „dincoace”, prepoz.): poziția cis; *circum-* (cf. lat. circum „în jurul, împrejurul”): circumvoluțiune; *dextro-/ dextru-* (cf. lat. dextro -, dexter, -tra, -trum „drept, care e la dreapta”): *dextroză*; *dia-* (cf. gr. dia-./ dia,, peste, prin, de-a lungul, separare, poziție de mijloc”- prepoz.): dializă; *ek-* (cf. gr.ek-, ek „afară/ în afară”- adv./ prep.); *ex-/e-* (cf. lat. ex,, din, de pe, de la; din, dintre”): exoterm, extruzie; *ecto-* (cf. gr. Ektos „afară/ în afară”- prepoz.): ectoparaziți; *ex (o)-*(cf. gr. ex-, exo „în afară, exterior, spre”- adv./ prepoz.); *extra-/ extro-* (cf. lat. extra „în afară/ afară de, fără de”- adv./ prepoz.): extrasistolă; *en-/em-* (cf. gr. en,,în interior/în, de, de la, între”- adv./prepoz.); *end(o)/ent(o)-* (cf. gr. endon,,înăuntru, în interior”- adv.): endocardită; *intra- /intro-* (cf. lat. inter „în mijlocul, între”-prepoz.):

intravenos; *epi-*(cf. gr. Epi „pe, deasupra, lângă”- prepoz.): epiglota; *infra-* („sub,dincolo de”- prepoz. prepoz.): infraliminal; *inter-* (cf.lat. inter,„între, printre”- prepoz.): intervertebral; *izo-/iso-* (cf.gr. iso,isos,„egal”-adv.): izocrom; *levo-*(cf. lat. laevus,-a,-um „stânga”- adj.): levocardie; *mez(o)-,mezo-* (cf. gr. meso-,mesos,„de mijloc, mijlociu”-adj.): mezomorf, mezencefal; *meta-* (cf. gr. Meta „în mijloc, împreună/ în mijlocul, cu”- adv./ prepoz.): metamer; *orto-* (cf. gr. ortho-, orthos „drept/ solid, prosper”- adj.): ortogenie; *para-* (cf. gr. para-,„aproape/ lângă, legat de, de-a lungul, de partea”- adv./prepoz.): paraclinic; *retro-* (cf. lat. retro „în urma, înapoi”): retrohipofiză; *trans-/ tranz-* (cf. lat. trans,„dincolo, peste”- prepoz.): transdermic.

La nivel discursiv, se manifesta o tot mai pronunțată tendință de terminologizare a prefixoidelor: *Poli II, Dermato* etc. Prin contiguitatea elementelor se realizează un transfer semantic, rădăcina dispare, iar prefixoidul concentrează sensul onomasiologic, fiind purtătorul integral al informației conceptuale. Afixoidele din compusele trunchiate de acest tip preiau semnificația rădăcinii etimologice (*Poli-* clinică; *Dermato-* logie) din structura compusă, comportându-se funcțional – în sincronie - asemenea unui substantiv simplu, cu accepțiunea de „instituție medicală de consultații și de tratament ambulatoriu” vs „știință a bolilor pielii/ studiu al pielii”. Spre deosebire de lexicul comun, unde unitățile lexicale actualizează valori diferite - în funcție de contextul lingvistic - bucurându-se de disponibilități semantice variate, afixoidul terminologizat nu depășește caracterul monoreferențial impus conceptual - în denumirile generice. Avantajul prefixoidelor de a exprima concis conceptul nu rămâne fără implicații asupra analizei terminologice lexicale: dăunează în primul rând, nivelului de științificitate, ducând la adâncirea fenomenului de stratificare calitativă a limbajului, la vulgarizarea acestuia, în titluri de reviste/ articole de cercetare (revista *Dermato*), în discursul publicitar. În structuri de acest tip se produce decontextualizarea termenului medical, prin utilizarea lui în contexte particularizate. De exemplu, unitatea „*dermato-venerice*” utilizată într-un curs de medicină este indiscutabil, un termen medical, având definiția cunoscută și general acceptată. Dacă „*Dermato*” apare în structura *S.C. Dermato S.R.L.* nivelul de științificitate este anulat, iar posibilitatea de a fi termen medical este minimă. Utilizarea interdisciplinară a termenilor medicali are, în al doilea rând, consecințe morfo-semantice. Prefixoidele interdisciplinare pot ilustra un concept prin fixare în sintagmatic: *clinica dermato/ cabinet dermato/ dermato blog/ dermato-estetic/ crema dermato-reparatorie* etc - libertatea contextuală fiind creatoare de noi sensuri și paradigme. Permanentă concurență între construcțiile echivalente, în care prefixoidul funcționează ca adjectiv invariabil este o dovadă a productivității lui interdisciplinare.

Judecând statutul prefixoidelor după criteriul structural, în asociere cu mărcile formale, există în limbajul medical cinci paradigme, conservate ireversibil, în funcție de statutul interfixului și de alternanța prefix/ prefixoid :

(1)Termeni panlatini formați din prefixoid + interfix i + termen- bază : calci-calcium, calcar (<fr. calci-, cf. lat. calx, calcis): rom. calcibindină (<fr. calcibindine; engl. calbindin), calcipexie (<fr. calcipexie; engl. calcipexy, cf. lat. calx, calcis; gr. pexis “fixare”); rom. tahicardie (<fr. tachycardie; engl. tachycardia, cf. gr. ταχυ-, ταχύς- „rapid”; καρδι- ; καρδια „inimă”). Regula era generală în limba latină: dacă termenul al doilea începea cu o consoană, temele în –a și cele în –o aveau vocala finală închisă la i, iar temele în –u, prin analogie, schimbau pe –u în –i (stillicidium). Ca vocală de legătură unică, specifică compunerii, -i era folosit analogic, chiar și înainte de vocală (lat.funiambulul).

(2)Termeni panlatini formați din prefixoid + interfix o + termen-bază : rom. enter(o)virus(<fr. entérovirus; engl. enterovirus, sp. enterovirus, it. enterovirus, germ. Enterovirus: cf. gr. έντερο-, έντερον- “intestin”); rom. sacrolombar (<fr. sacro-lombaire: cf. lat. sacrum- osul sacru; lumbus „șale”); saprofit (<fr. saprophyte: cf. gr. σαπρο-, σαπρός- „putred”). Vocala tematică–o, în compuse era atribuită influenței grecești (sacrosanctus, mulomedicus). Acest interfix a supraviețuit în terminologia panlatină, în formațiunile care conțin elemente de origine greacă: rinofima (<fr. rhinophyma, engl. rhinophyma: cf. gr. ρινο, ρις „nas”); eo-de început, primitiv, preistoric (<fr.éο-: cf. gr ήώς -, auroră, zori).

(3)Termeni panlatini formați din prefixoid și conjugarea interfixelor grecești și latinești + termenul-bază: rom. card(io)megalie (<fr. cardiomégalie; engl. cardiomegaly: cf. lat. cardiomegalia, gr. καρδι- ; καρδιά „inimă”+ μεγα-, μεγαλσ-, μέγας „mare”). Fenomenul este explicabil prin latinizarea prefixoidelor grecești, care în structurile complexe revendică juxtapunerea interfixului latin-i-și a vocalei grecești -o.

(4)Termeni panromanici bi-(triconceptuali), formați din două/ trei afixoide + termenul-bază: rom. cardioesofagial (< fr. cardioesophage; engl. cardioesophageal); rom. histerosalpingografie (< fr. hystérosalpingographie; engl. histerosalpingography: cf. gr. hystera-„uter”, lat. solpinx,- ingis, gr.salpinx, -ingos-trompă, gr. graphein- a scrie).

(5)Unități neologice panromanice, alcătuite din afixoide precedate de prefix + termenul-bază (de tipul compuselor însoțite de prefixele grecești: a(an)-“fără”, hiper- “mai mult”, hipo- “sub”, para- “dincolo de, înafară de”, peri-“în jurul”): afibrinogenemie(< fr. afibrinogénémie; engl. afibrinogenemia), hiperbilirubinemie (<fr. hyperbilirubinémie; engl. hyperbili) hiposteatoză (<fr. hypostéatolyse; engl. hyposteatolysis) paraosteopatie (<fr. paraóstéo-arthropathie; engl. paraosteopathy), pericardiocenteză (<fr. péricardiocenthèse; engl. pericardiocentesis).

Din punct de vedere diacronic, până în secolul al XX-lea, afixoidele apăreau în structuri bimembre. Cu cât ne apropiem de sistemul medical actual, afixoidele apar în structurile polimembre, amalgamate ale ultimelor două paradigme pe care le-am luat în considerare. Observăm că elaborarea sistemului terminologic medical este un proces diacronic progresiv. Modificările s-au produs sub formă de sistem. Terminologia nu apare în ipostaza unui obiect imuabil, ca sumă de forme fără trecut, de nomenclaturi cu reguli stricte. Fiecare paradigmă se află într-o evoluție coerentă, liniară asigurată de caracterul mobil, variabil și universal al sistemului afixelor și afixoidelor: unii termeni sunt resemantizați, alții dezvoltă noi unități conceptuale, perfect adaptate sferei referențiale. Aceste mecanisme sinergetice de organizare a structurilor funcționează atâta timp cât urmează direcția firească de evoluție, în “dreapta potrivire a numelor” (Platon) cu matricea originală greco-latină. „Diacronia sistemică” propusă de Martinet transgresează filozofia structuralistă de tip saussurean, modificând relația binară diacronie - sincronie în „triadă dinamică”: corpusul de compuse savante este o structură sistemică a terminologiei medicale, atât în sincronie cât și în diacronie, iar analiza sistemului diacronic al rădăcinilor actualizează corelațiile dintre structurile consecutive, în toate etapele dezvoltării limbajului.

Analizate după criteriul frecvenței, sufixoidele nu sunt atât de puternic marcate de diversitate. Formanți ca: - *dinie* (durere), -*id* (asemănare), - *ree*(curgere), -*ragie* (a se desprinde brusc, a izbucni), - *rafie* (sutura) sunt purtători de seme aparținând ramurei diagnosticului, semiologiei medicale sau chirurgiei. Sunt considerate reprezentante-tip ale simptomatologiei sufixoidele (al căror statut este, în unele situații, bipozitional): - *algie* (cf. gr. algos „durere”- bipozițional): mialgie; - *dinie* (cf. gr.odyne„ durere”): mastodinie; - *geneza* (cf. gr. genesis „nastere”): glucogeneza; - *id* (cf. gr. eidos„dispoziție, asemanare”): pelagroid, steroid; -*megalie* (cf. gr. megalos- „marire exagerată”- bipozitional): acromegalie; - *penie* (cf. gr. penia „deficitar, sărac”): leucopenie; - *ree* (cf. gr. reein„eliminare, curgere”): logoree, steatoree; - *spasm* (cf. gr. spasmos„, contractie involuntara, spasm”, bipozitional): cardiospasm. Există apoi, sufixoide reprezentante – tip pentru definirea unor diagnostice: - *ază* (cf. gr. iasis„stare , situație, condiție”): helmintiaza, streptochinaza; - *cel* (cf. gr.chele „gheara, tumoare, strangere”): hematocel, cefalhidrocet; - *ectazie* (cf. gr. ektasso „dilatatie, extensie”): bronșiectazie; - *emie* (cf. gr. hemo „sange/ in sange”): hiperlipidemie; - *fil*, /- *filie* (cf. gr. philo-/ philein „atracție pentru/ a iubi”- bipozițional): hidrofil; - *ita* (cf. gr. (i)tis, -sufix nominal „inflamatie”): heliodermita; -*malacie* (cf. gr. malako-, malakos„moale, dulce, suav, blând”): osteomalacie; -*oză* (cf. gr. ozo -,„miros, cu inteles patologic”): acantoză, fibroza; - *ptoza* (cf. gr. ptosis„cădere, dizgrație,

deviere”): gastroptoză; - *ragie* (cf. gr. rage,,fisură, curgere, a se desprinde brusc”): hemoragie; -*urie* (cf. gr. ouron,,acid uric, urină”): hematurie.

Perifrazele neaglutinate. Mult mai numeroase în limbajul farmaceutic și medical sunt perifrazele realizate prin alăturarea unităților terminologice în structuri neaglutinate. Se apreciază ca procentul unităților perifrastice de acest tip ar fi de 70% din numărul total al denumirilor folosite în diverse ramuri ale științei. În limbajul medical și farmaceutic, ponderea unităților perifrastice este considerabilă și se află în tradiția terminologiei latine: 1. la nivelul sferei NA: *ansa cervicalis*, *auricularis superior*, *axis sagitalis*, *membrum inferius*, *membrum superius*, *saccus lacrimalis* (sac lacrimal) etc; 2 în denumirile utilizate în limbajul farmaceutic și în botanică: *papaver somniferum* (mac), *asparagus officinalis* (sparanghel), *lilium candidum* (crin alb), *natrium sulfuricum* (sulfat de natriu). Nomenclaturile anatomice utilizează limba latină drept bază. Prima recunoaștere oficială a nomenclaturii anatomice latine s-a produs grație anatomiștilor germani la Congresul Uniunii Anatomiștilor, Basle, 1895- prima standardizare *Basiliensia Nomina Anatomica*.Sistemul terminologic s-a dovedit însă a fi incomplet, faptul determinând o a doua standardizare, în 1935, la Jena, *Jenainsia Nomina Anatomica*.Comitetul Internațional de Nomenclatură Anatomică realizează cea de-a treia standardizare, în 1950, cunoscută sub denumirea *Parisiensis Nomina Anatomica*.

Dintre subdomeniile cognitive ale medicinei actuale, au un număr restrâns de perifraze sintagmatice cu element predominant greco-latin, semnele și sindroamele – a căror sursă se află în patronime (de origine romanică, anglo-americană sau arabă).

Fundamentele greco-latine ale limbajului medical și farmaceutic actual au cel puțin două valențe universale: pe de o parte, continuitatea terminologică, din punct de vedere al spațiului (este o terminologie universală, nelimitată de bariere naționale), pe de altă parte, din punct de vedere istoric, termenii au fost utilizați într-o formă constantă de 2000 de ani, fapt ce le conferă capacitatea de a putea fi traduse cu exactitate.

Surse:

- Bailly = Anatole Bailly, Dictionnaire grec- français, rédigé avec le concours de M. E. Egger, onzième édition, Paris, Librairie Hachette 79, Boulevard Saint- Germain, Paris.
- Rusu 2000 = Valeriu Rusu, Dicționar medical, ediția a III-a, București, Editura Medicală.

Bibliografia

- Bidu-Vrânceanu, Forăscu 2005 = Angela Bidu- Vrânceanu; Narcisa Forăscu, *Limba română contemporană*, Lexicul, București, Humanitas.
- Cabré 2000 = M. T. Cabré, *Terminologies et linguistique: la théorie des portes*, Terminologie nouvelle – June.
- Ciobanu, Hasan 1970 = Fulvia Ciobanu; Finuța Hasan, *Formarea cuvintelor în limba română*, București, Editura Academiei.
- Coșeriu 1996 = E. Coșeriu, *Lingvistica integrală*, interviu realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române.
- Gioroceanu 2008 = Alina Gioroceanu, *Terminologia greco-latina în romana actuala*, Craiova, Aius Print
- Oprea 1992 = I. Oprea, *Lingvistica și filozofie*, Editura Institutului European, Iași
- Popovici et al. 2007 = Iuliana Popovici, *Lăcrimioara Ochiuz*, Dumitru Lupuleasa, Terminologie medicalăși farmaceutică, Iași, Polirom.
- Rey A. 1979 = Rey A., *La terminologie: noms et notions*, Paris: Le Robert
- Saussure 1998 = Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Iași, Polirom.